
VENIA LEGENDI INGLITEST JA INSTITUTSIOONIDEST

ANNE KULL

annekull@hotmail.com

Alati on õpetlik tähele panna, millest ühel või teisel ajastul ei räägita. Algusest peale on kristlusel olnud probleeme nt seksi käsitlemisega – tänapäeval muidugi on teatud ringkondades pigem imeplik, kui sellest ei räägi. Mis võiks praeguses akadeemilises teoloogias ebamugavust tekitada? Tundub, et katsetada võiks demonite, saatana või inglitega. Domineerivas materialistlikus maailmapildis ei ole neile lihtsalt kohta. Neist on saanud muistse ebausü jäänukid, sest sekulaarses materialismis ei ole kategooriaid, sõnavara ega eeldusi, mille najal ära tunda kogemusi, millest muistsed inimesed nende sõnade abil kõnelesid. Meie ajal on tavalisem osutada demonlikule seoses riikide või institutsioonidega – justkui oleks kurjad vaimud kasvanud koos inimsooga ja tegelevad nüüd pigemini rahvusvaheliste suhete kui üksikisikutega, keda Uue Testamendi kirjutamise ajal kutsuti seestunuiks.

Veel Martin Luthergi oma *Väikese katekismuse* õhtupalves palub: “Olgu Sinu püha ingel minu juures, et kurjal vaenlasel poleks meelevalda minu üle.”¹ Ega reformaator ometi arvanud, et lisaks

¹ Martin Luther, *Väike katekismus* (Tallinn: EELK Konsistoorium, 1983), 40.

Jumalale endale on veel midagi õndsuseks tarvis? Vastus on: kindlasti mitte. Ent miks siis ikkagi inglid? Kindlasti pole meil mõtet minna tagasi protestantliku ortodoksia definitsiooni juurde: inglid on teatud olendite klass, kellel on oma eriline loomus – nad on *substantiae spirituales*.²

Muistses maailmas aga oli kombeks mõelda, et mitte ainult üksikisikutel, vaid ka institutsioonidel, riikidel, rahvastel jt on oma ingel. Uue Testamendi aegsed inimesed polnud muidugi nii tuttavad organisatsioonidega kui meie, neil oli laias laastus tegemist vaid kahega: üks tilluke, nimelt tekkiv kirik, ja teine oma võimu ja suuruse tipul – Rooma keisririik. Mida Uus Testament ütleb nende institutsioonide kohta, on kummaliselt asjakohane aga selleski suhtes, kuidas meie suhtleme mistahes organisatsiooniga.

Üldjuhul meie maailmapildis inglitele kohta pole. Kui üldse, siis kuuluvad inglid punnpoõsksete tiibadega lapsukestena jõuludekoratsioonide hulka. Kas siis on mõtet asja segasemaks teha, kõneldes inglitest seoses suurte ja mõjuvõimsate tegijatega nagu institutsioonid? Üheks võimaluseks, mida ka kõige lihtsamaks võiks pidada, on defineerida inglid olematuks. *Angelos* tähendab ju sõnumitoojat, saadikut, ja seda sõna võib kasutada nii inimestest saadikute kohta kui ka taevaste tegijate kohta. Kui lugeda Uut Testamenti, siis kõige selgemalt on kollektiivi, st koguduse inglitest juttu Ilm 2–3, kus on seitse läkitust seitsme koguduse – Efesose, Smürna, Pergamoni, Tüatiira, Sardese, Filadelfia ja Laodikeia –

² Johann Andreas Quenstedt, *Theologia didactico-polemica, sive Systema Theologicum, Editio tertia* (Wittenberg, 1696), Capita I Partis, Caput IX: *De Angelis*, Sectio I, Thesis VI, 444: “...sunt angeli substantiae spirituales.” Defineerides ingellikku loomust vaimu substantsina, järgisid ortodoksia isad Hb 1:14: “Eks nad [inglid] kõik ole vaid teenijad vaimud [*leitourgika pneumata*], abistamiseks läkitatavad nende heaks, kes ükskord pärivad päästmise?” Siit pärines nende idee määratleda inglaid ontoloogiliselt – substantsi kaudu. Ortodoksia isad pidasid teenimisfunktsiooni teisaseks. Vrd Oswald Bayer, “Angels are Interpreters”, *Lutheran Quarterly* 3 (1999), 273: “Jumala ingleid ei saa mõista nähtamatutena põhimõtteliselt ja ses mõttes, “vaimudena, vaimulikena”. Vastupidi [---] Jumala inglid on alati nähtavad, kuuluvad, kehalised ja maised. Nad on sageli lihast ja verest inimesed. Ent kui nähtavad nad ka poleks, ingel ei ole ka konkreetselt lokaliseeritav. Inglit ei saa tänapäevase teaduse ja tehnoloogia mõistes “objektiviseerida.”

inglitele. Uues Testamendis on teisigi kirju – nt Paulus saatis kirju Tessaloonika kogudusele või Korintoses olevale Jumala kogudusele, st inimestele. Ent Ilmutusraamatu läkitused on adresseeritud Johannesi hoole all olevate koguduste inglitele. Paljud uustestamentlased ongi arutlenud, et pole mõtet vaevata end inglite ja vaimumaailmaga, kui Johannes pöördus võib-olla lihtsalt koguduste vaimulike või piiskoppide poole. Ent samas tuleks tähele panna, et kuskil mujal ei viita Ilm autor kirikupeadele. Igal pool, kus sõna “ingel” Ilmutusraamatus esineb, on ühemõtteliselt tegemist taevaste saadikutega. Ka Johannes ise saab need läkitused ilmutuses, mida vahendab ingel.

Tolleaegses kirjanduses oli tavaline rääkida rahvaste, looduse, ka üksikisikute kaitseinglitest: Iisrael (nagu paljud kirikudki, nt Juuru) oli peaingel Miikaeli erilise kaitse all. Varakiriklik kirjanik Hermas kõneleb samuti Miikaelist, kellel on võim kiriku üle ja kes seda valitseb. Origenes viitab koguduste inglitele kui nähtamatutele piiskoppidele. Hb 1:14 ütleb, et inglid on teenijad vaimud, abistamiseks läkitatud nende heaks, kes ükskord pärivad pääste. Seega XIX–XX sajandi katse tõlgendada ingleid inimestena tulenes ilmselt tõlgendajate maailmavaatest, mitte aga tekstist. Ent see tõdemus ei lahenda algset küsimust inglite kohta.

Miks pöördub Ilm autor inglite kui olendite poole, kes vastutavad oma hoole all oleva koguduse eest, ja ometi läkituse keskel läheb ilma mingi hoiatuseta üle terve koguduse või koguduse osade manitsemise juurde? Näib, et ingel ei ole midagi kogudusest eraldi-olevat, vaid mingil kombel esindab kogudust kui tervikut. Inglise kaudu saab kogudus kollektiiviks. Ent asjaolu, et tegelikult pöörduakse inglite poole, osutab sellele, et ingel on midagi muud ja enam kui lihtsalt koguduse personifikatsioon. Ütleksime nii, et ingel on institutsiooni (kiriku, koguduse) kui terviku tegelik vaimus. Või teistmoodi: ingel on institutsiooni väliste väljenduste sisemine poolus. Koguduse inglil pole mingit olu lahus inimestest, kes sellesse kogudusse kuuluvad. Ja vastupidi: inimeste vahel poleks ühtsust, nad ei moodustaks tervikut – eristatavat korporatiivset ühendust

lahus inglüst. Ingel ja inimesed on ühe ja sama tõelisuse sisemine ja väline aspekt. Inimesed kehastavad ingellikku vaimu, ingel on inimeste grupiterviku (grupiühitsuse) nähtamatu olemus. Ingel ja kogudus sünnivad üheskoos ja – kui see on nende saatuseks – ka lakkavad olemast üheskoos.³ Üht ei ole ilma teiseta. Ilm 2–3 läkitustest on lugeda: “Kuid mul on pisut sinu [ingli] vastu”, “Sul on seal neid, kes peavad kinni Piileami õpetusest”, “Sa lased naist Iisebeli eksitada ka minu sulaseid”, “Sina ütled: ma olen rikas ja mul on rikkust küllalt”. Iga koguduse toimetamise eest on vastutav ingel, ja ometi on kogudus inglüst praktiliselt eristamatu. Kogudus ja ingel on ühe ja sama korporatiivse reaalsuse nähtavad ja nähtamatud aspektid.

Kas koguduse ingel on siis tõeline? Inglise metafüüsilise staatuse kohta pole mul mingit erilmutust. Isegi nägemused inglitest, mida tänapäevalgi esineb, ei lahenda inglite tõelikkuse küsimust lõplikult – nägemused on kahemõttelised. Ent kui vaadelda ingleid funktsionaalselt, siis see, mida muistsed inimesed nimetasid koguduse (või muu institutsiooni) inglisk, vastab tegelikult kõigi korporatiivsete ühenduste ühele aspektile: nimelt kollektiividel on sisemine vaim (vaimsus), ja seda vaatamata sellele, et meie kultuur on õpetanud meid seda sisemist aspekti ignoreerima. Selles mõttes on inglid tõelised, sõltumata sellest, kas neil on isikuline metafüüsiline reaalsus lahus nende funktsioonist või mitte.

Koguduste inglite kohta võime õppida Ilmutusraamatu läkituste struktuuri vaadeldes. Läkitused sarnanevad ringkirjaga: kellele – kellelt – koguduse kirjeldus – manitsus ja käsk kogudusele järgida oma kutsumust. See, mis kogudustes toimub, on kaugel ideaalist. Neid kogudusi iseloomustab intrigeerimine, tagarääkimine, vale-

³ Nt Ap 8:26–40 kaovad inglid hetkel, mil nende funktsioon on täidetud. Ap 8:26: “Issanda ingel aga rääkis Filippusele: “Tõuse ja mine lõuna poole seda teed, mis läheb Jeruusalemmast alla Gaza poole!”” Seejärel Filippus ristib Etioopia kammerteeneri, ning kui tema funktsioon sai täidetud, “haaras Issanda Vaim Filippuse, ja kammerteener ei näinud teda enam”. Ingel kutsus Filippuse inglisk kammerteenerile, ja kui ülesanne täidetud, polnud teda enam näha – ta oli olnud teenijaks vaimuks! Lihast ja verest inimene oli inglisk, mitte kehatu substants.

õpetused, võimuvõitlus jms. Inimühendustena on nad kaugel sellest, et neid saaks kiitvalt esile tõsta. Välja arvatud Smürna ja Filadelfia, pole need kogudused sugugi sellised, kuhu tahaks oma sõpru viia. Nende eksisteerimise ainsaks põhjuseks on aga kuulutada teda, kes kõnnib seitsme kuldlambijala vahel (2:1) ning on saanud maailma ja selle ajaloo kriteeriumiks ja kohtumõistjaks (19:11–13). Need kogudused püsivad mitte sellepärast, et nad on lahendanud inimloomuse püsituse, tujukuse ja patu küsimused, vaid üksnes seepärast, et ükski kollektiiv kuulutaks: maailm kuulub Jumalale ja temale, kes oli Jumala loomise alguses (3:14), “esikopjale surnuist ja maa kuningate valitsejale” (1:5).

Niisiis pole inglid kaugeltki mitte täiuslikud taevased olendid. Ingel hõlmab koguduse praegust tegelikkust, head ja kurja ühtviisi. Nõnda nagu igaüks meist on igal hetkel ühtaegu see, kes ta on, ja see, kelleks ta võib saada, nii on ka ingel ühtaegu see, mis antud kogudus hetkel on, ja see, milline ta on kutsutud olema. Ingli praegust olu kirjeldab Ilmutusraamatu läkituste esimene pool: “ma tean su tegusid”, “ma tean su ahistust ja vaesust”, “ma tean, kus sa elad”. Enne ravimi väljakirjutamist on diagnoos; enne käske ja korraldusi on analüüs.

Seda, milleks kogudus on kutsutud, ilmutab läkituste teine osa: “paranda meelt”, “ära karda”, “ole ustav” jne. Koguduse inglisi langevad kokku see, mis kirik on – tema personaliteet –, ja see, milleks teda kutsutakse saama – tema kutsumus. Koguduse ingliti võib vaadelda representatiivsena: sama head kandidaadid oleks majandus, militarism, propaganda, haridus, ideoloogiad, seadusandlused, sport, perekond, religioon – kõik sotsiaalse elu valdkonnad. Igasugune võim peab inkarneerima, institutsionaliseerima, süsteemseks saama, selleks et olla mõjukas. Ja igal võimul on kaks aspekti: väline vorm (põhiseadused, politsei, juhid, bürokraatia) ja sisemine, nähtamatu vaim, mis annab legitiimsuse, tagab ustavuse ja usutavuse. Muistsed inimesed ei osanud sellest sisemisest aspektist kõnelda teisiti kui projitseerides sisemise aspekti

väljapoole – ingliski (mõnikord ka jumalaks, nt rahvaste jumalad) või, vajaduse korral, deemoniks.

Nende kahe aspekti kooseksisteerimine ühes ja samas kujutuspildis võib olla segadusseajav, ent just nimelt see kompleksus toob esile ingliski-kategooria olulisuse. Sest mistahes kollektiivi sotsioloogilised analüüsid võivad väljendada selle kollektiivi personaliteedi aspekte, ent sotsioloogia ei saa esitada normatiivseid seisukohti selle kohta, milleks see kollektiiv peaks saama. Teoloogilised analüüsid võivad kõnelda kutsumusest, ent need kalduvad seda tegema nii suurtes üldistustes ja kategoorilistes imperatiivides, et ei jää enam ruumi antud institutsiooni või kiriku ainulaadsetele probleemidele ja võimalustele. Ilmutusraamatus esinev koguduse ingel annab meile viljaka kategooria koguduse analüüsiks ning samal ajal ka piibelliku kujundi mistahes institutsiooni ainulaadse kutsumuse tähenduse üle mõtisklemiseks. Ingel kogub ühtsesse tervikusse kõik püüdlused, lootused ja vihkamised, ustavuse ja ustavusetuse antud kollektiivis, ja asetab selle kõik Jumala ette kohtumõistmiseks, korrigeerimiseks ja terveks tegemiseks. Aga kuidas siis ingliti ära tunda?

Meie jaoks, kes me kuidagi viisi protestantliku Lääne kultuuri-ruumi kuulume, ei ole lihtne koguduse ingliti ära tunda. Kaks asjaolu on takistuseks. Esiteks, meie maailmavaade on äärmiselt individualistlik ja selle tulemusena peab enamik meist mistahes inimgruppi lihtsalt indiviidide kogumikuks, millel grupina ei ole mingeid iseseisvaid omadusi. Me ei taju grupis *Gestalt*'i või tervikut selle ajaloo, iseloomu ja kutsumusega. Teiseks, meie materialistlik maailmavaade eitab, et grupil võiks olla vaim. (Kuigi nt *Universitas Tartuensis* [24.05.2002] kirjutab esilehel suurte tähtedega: “Võisteldi ülikooli vaimu ja hingega!” Jutt käib Tartu Üliõpilasmängudest – tundub, et vähemalt alateadlikult kobatakse ajakirjanduseski mingi termini suunas, millega väljendada nähtamatut ja mõõdetamatut.)

Kui me tahame mingi kollektiivi ingliti ära tunda, siis on kõigepealt vaja vaadelda seda, mis on antud kollektiivis nähtav. Seejärel

võime küsida koguduse või kollektiivi kutsumuse kohta. Kui nt kirik ja selle füüsilis-materiaalsed struktuurid on inglī väliseks ilminguks, siis sisemine reaalsus peaks olema nähtav ka väliste ilmingute kaudu. Seega võibki alustada nähtavast ja seejärel küsida, mida need välised näitajad ilmutavad koguduse inglī kohta. Näiteks võib alustada arhitektuurist ja keskkonnast, kuna tavaliselt püüab kogudus selgelt midagi enda kohta öelda oma kirikuhoone kaudu. Ühel või teisel kombel on koguduse väärtushinnangud, prestiiživajadus, esteetika ja ka majanduslik või klassistaatus projekteeritud kivisse, puusse ja klaasi. Ent arhitektuur ei ole saatus. Kui ka kirikuhoone, koolimaja või valitsushoone on ehitatud kahtlastel asjaoludel, on siiski kogudusel ja mistahes muul institutsioonil võimalik oma inglīt lunastada, et teenida elu ja elusamust. Iga hoone võib saada Jumala vabastava teo vahendiks. Meie tänapäevastes ametinimetusteski on midagi sellest säilinud: meilgi on ministriumid ja ministrid (täendus ikka lahtine: teenijad, preestrid või kaassüüdlased; vrd lad *minister*).

Teiseks, üsna palju sellest, mida üks kogudus või institutsioon on ja teeb, on määratud selle liikmete majanduslikust staatusest ja sissetulekust, etnilisest taustast, haridusest, vanuselisest ja soolisest tasakaalust. Mida mingi kollektiivi liikmed kõnelevad, millised on selle liikmete poliitilised ja ideoloogilised eelistused, kirjutatud ja kirjutamata rõivastumiskoodid ja käitumisnormid, mis on nende jumalaks või – koguduseliikmete puhul – mida nad ootavad kirikult, kuhu nad rajavad oma kiriku – see kõik ja palju muud määrab suuresti kollektiivi olemuse. Ent needki aspektid pole saatus – institutsioonid, nagu ka kogudused, võivad teadlikult püüda ületada oma grupiväärtusi ja võimalusi. Selles punktis võivad kollektiivi töötajad toimida katalüsaatorina või vastupidi – pidurina, olles kohanenud nii hästi, et väldivad iga probleemi, mis võiks segada väljakujunenud, sageli ebaõiglast korda.

Ka institutsiooni võimustruktuuri on oluline tähele panna. Suures osas määravad antud institutsiooni põhiseadus ja muud korraldused selle, kuidas institutsioon on organiseeritud. Ent selles

raamistikus on tohutult lai skaala juhirolle, ideoloogilisi või teoloogilisi orientatsioone, suhtumisi autoriteeti ja võimu. Need meist, kes on kokku puutunud paljude koguduste või institutsioonidega, võivad üsna kiiresti öelda, milline võimudel on domineerinud mingis koguduses või institutsioonis viimase 15 aasta jooksul – kasvõi selle järgi, kuidas suhtutakse külalistesse. Rohkem aega on vaja selleks, et avastada, kuhu võim on tegelikult lokaliseerunud: kes on vastu võetud ja kes tõrjutud. Üks kõige ilmekamaid indikaatoreid institutsiooni tervise kohta on see, kuidas suhtutakse erimeelsustesse ja kuidas lahendatakse konflikte. On kogudusi ja muid institutsioone, nagu ka abielusid, kus keegi ei näi olevat õnnelik – välja arvatud siis, kui kõik on koertena kõigi kallal. (Nagu eestlased iseendi kohta ütlevad: eestlase lemmiktoit on teine eestlane.) Mõnikord on konflikt alguse saanud aastaid või põlvkondi tagasi, ja sinna saabuv uustulnuk tehakse lihtsalt patuoinaks – kollektiivi ingel on lõhestatud võimuvõitlusest ja patuoinast on vaja selleks, et tegelikku konflikti “kaane all” hoida või selle tunnistamisest pääseda.

Kui veel kiriku näite juurde tagasi tulla – kiriku raames on ka küllalt lai kõrgema või madalama stiili liturgiatega, jutlustamise, muusikaliste eelistuste jm ampluaa. Koguduse hariv või kasvatuslik programm ilmutab suhtumist vaimulikku kasvamisest. Teoloogia on tavaliselt oma konfessiooni õpetuse suunas orienteeritud, ent sugugi mitte alati ja äratuntavalt, ja piibli roll võib alati peaaegu olematust ning lõppeda ainutähtsaks pidamisega.

Edasi, mida kogudus ise endast arvab? Kuidas teised seda kogudust näevad? Kas kogudusega ühinemine lisab lugupeetavust või osutab pühendumisele kõigile takistustele ja raskustele vaatamata? Kas kogudus on sissepoole või väljapoole orienteeritud? Millised on suhted ühiskonnaga laiemas mõttes? Kas kogudus tunneb oma kutsumust, või on ta lihtsalt rahvuslik klubi või pelgupaik kiirete sotsiaalsete muutuste ajal? Milline roll on palvel, meditatsioonil, sisemisel teekonnal ja kasvamisel? Milline on koguduse ajalugu, selle traditsioonid, iga-aastased ettevõtmised? Kes on koguduse

kangelased ja antikangelased? Millised luukered on koguduse kapis?

Kõik see muidugi ei ilmuta kogu tõe koguduse ingli kohta. Tähele tuleks panna ka nähtamatut ja püüda inglīga otseselt tutvuda. Nähtava ja nähtamatu piiril paiknevad sellised karakteristikud nagu osadus, sõbralikkus, soojus või kalkus ja ükskõiksus, avatud või suletud õhkkond – kõik need elemendid, millest sõltuvad mingi koha meeleolu ja kliima. Kui peaks joonistama mingi kollektiivi inglit, milliseid värve kasutada?

Ja lõpuks peaks püüdma inglit tajuda tema terviklikkuses. Isegi kõige hoolikam analüüs on lõpuks poolik ja jätab midagi kahe silma vahele. Ilmutusraamatust me teame, et mistahes teadmisi või intuitsiooni autor nende läkituste kirjutamisel ka kasutas, lõppprodukt – läkitus – oli ta enese väitel ilmutus (nägemus). Tõenäoliselt oleks tulus teda uskuda ja me võiksime arvata, et taoline nägemus on võimalik meilegi. Võib-olla tuleks vaikseks jääda ja paluda inglil end tutvustada. Iseenesest pole tähtis, kuidas me hakkame tajuma seda, mida alateadlikult registreerinud oleme, ilma et oskaksime seda sõnastada. Üks on aga selge: selleks et õppida nägema nähtamatut, on vaja loovat, aktiivset kujutlusvõimet.

Origenes kasutas ilmekat keelt kiriku nähtamatust aspektist kõnelemiseks. Ta räägib oma jutlustes sellest, et kus pühad on kokku tulnud, seal on kaks kirikut – üks inimeste ja teine inglite oma, sest igaühe kõrval on tema ingel. Kui Origenes jutlustas, siis pidas ta alati meeles, et ta kõneleb ühtaegu nii inimestele kui inglitele. Selle tähelepaneku sügavus tuleb ilmsiks kõige selgemini siis, kui mõtleme, kuidas võiksime meie kirjeldada mingit gruppi või kogudust. Meie eelistuseks oleks väita just vastupidist: millal iganes mingi hulk inimesi kokku tuleb, on tegemist kahe kogudusega – silmnähtav kogudus, mida esindavad need *persona*'d või maskid, mida me suvatseme üksteisele näidata, ja latentne, varjatud kogudus, mis koosneb meist igaühe "varjupoolest", meie tumedate külgede summast – lepitamata vihast, eelarvamustest, hirmust,

ängist, tundest, et meid on hüljatud või alahinnatud, ihadest, mida püütakse varjata jne. Normaalselt on täheldatav ainult nähtav kogudus; ent mingi stressi, tüli või konflikti korral ilmub plahvatuslikul ja hävituslikul kombel nähtavale see teine, “varjukogudus”. Skismad, mässud, pogrommid, lintšimised, nõiajahid – kõik need pärinevad sellest “varjukogudusest”.

Tõenäoliselt väljendaks meie ühiskond institutsiooni nähtamatut aspekti pigem nii, nagu äsja kirjeldatud – pealtnäha ilus, seest aga ussitanud ja mäda. Võib-olla oleks Origenesele meie vaateviis huvi pakkunud. Aga võib-olla õpetab Origenes meile, et koguduses on veel teine kogudus, mis võib välja tuua mitte meie madalama ja egoistliku loomuse, vaid igaühe kõrgema, parema mina, samuti koguduse kõrgema kutsumuse. Me ei pruugi seejuures kõnelda inglitest. Ent kas meil on sellele mingit muud nime? Meie ühiskonnas pole oskust kõnelda taolistest asjadest. Alateadvusest on kõik kuulnud, ent n-ö ülateadvuse olemasolu eitatakse kategooriliselt.

Ent kiriku või mingi institutsiooni ingel võib muutuda ka deemonlikuks. See juhtub siis, kui kogudus pöörab selja neile ülesannetele, mis on antud Jumala poolt, ja teeb mingist muust ülesandest endale iidoli. Näiteks kogudus, mis kahaneb, võib olla kinnisidee kütkes, et iga hinna eest tuleneb kasvada ja taastada oma kunagine hiilgus. Või surutakse kogudusele või koolile peale programm, mis kusagil mujal hästi töötas. Kumbki toodud näiteist pole iseendast halb või kuri, aga kui seda tehakse ingligna konsulteerimata, siis võib tulemuseks olla häving. Või deklareerivad haridusministeerium ning linnade ja maakondade haridusosakonnad, et nende ülesandeks on teostada riiklikku järelevalvet riikliku õppekava täitmise üle,⁴ selle asemel et tundma õppida ühiskonda ja kultuuri, st kõike seda, millest sõltub haridus ja mis omakorda

⁴ Ülo Vooglaid, *Avalik kiri haridusminister Mailis Randile*, 8. tees, http://www.jti.ee/et/etlepc/2002_seadus/ylo_vooglaid_teesid.html (11.12.2004). Tegemist on Raplamaal Loone õppetalus peetud haridusekspertide nõupidamise järel kirjutatud teeside kogumikuga.

sõltub haridusest.⁵ See tähendab, et tuleb rõhutada: ingel ei ole muutuse esilekutsuja. See roll, nagu UT selgelt väljendab, kuulub temale, kes on inimese sarnane, st Kristusele. Inglise – kuna ta ei saa olla midagi vähemat kui kõigi oma osade kogusumma – võivad halvata lahkkelid kirikus (Ilmutusraamatus nikolaiidid, Iisebeli järgijad jt). Ingel võib muutuda teovõimetuks koguduseliikmete pühendumise puudulikkuse tõttu (nt Ilm 3:16 “leigus”). Ent kui tahes kaugele kogudus on ka hälbinud jumalikust tahtest, selle tahte teadmine on siiski kodeeritud koguduse “kõrgemasse minasse” – tema inglisse. Õigupoolest nimelt need institutsioonid, millel on kõige kõrgem ülesanne, võivad saada kõige deemonlikumaks.

Vahepeal peaks lisama, et igal kollektiivil, millel on teatud kontinuiteet ajas, on ka ingel. Hansapangal on oma ingel, nii nagu ka koolidel, võistkondadel, sõjaväeosadel, parteidel jne (võistlusvaim või võitlusvaim, rahvuslik vaim vms). Ent meie maailmavaade ei sisalda kategooriaid mõistmaks, kuidas nt üksikisik võib üle parda heita oma väärtused ja kaasa minna kamba- või ajavaimuga.

Inglise kategooria aitab ka mõista, miks institutsioonisisest muutust ei saavutata üksikisikuid rünnates. Nt kui pika ajalooga suures institutsioonis välja vahetada kasvõi enamik töötajaid, siis järgmine päev teeks see institutsioon ilmselt sedasama, mida ennegi. Nagu jõgi, mis hetkest hetkesse on uus, jääb ometi samaks, või inimkeha, kus rakud vahetuvad, ent inimene jääb äratuntavalt samaks. Administraatorid kurdavad sageli, et nad ei suuda midagi teha institutsiooni inertsiga vastu. Nii et ingel toimib ka justkui güroskoobina, mis tagab, et ei toimuks kõikumist. Tõeline muutus peab seega mõjutama mitte üksnes institutsiooni nähtavaid vorme, vaid ka selle institutsiooni kui terviku vaimu, selle olemust *resp.* inglite.

Need inimesed, kes on kunagi täiesti tõsiselt üritanud mõnda suurt süsteemi muuta, peaksid nüüd teadma, et sellest ei tulnud nii kaua mitte midagi välja, kuni neil õnnestus aru saada, et puudustega ei ole mõtet tegeleda; vaja oleks asuda vähendama (kõrvaldama

⁵ *Ibid.*, 52. tees.

puuduste põhjuseid ja võib-olla nende põhjuste põhjuseid). Need on vaja mitte ainult avastada, vaid ka sõnastada ja süsteemiks korrastada.⁶

Arusaamise ja mõistmise võimalus tekib alles terviku ning objektiivsete ja subjektiivsete tegurite koostoime hoomamise korral.

Ent kuidas pöörduda selle vaimu – ingli – poole? Ilmutusraamatu seitsme koguduse puhul on vastus selge: ingel peab saama sõnumi Inimese Pojalt prohvetliku vahendaja kaudu. Inglid on võimetud peatama inimkonna langust, arvas Eusebios, kuna inimkond ise valib vabatahtlikult kurjuse. Kirikud usuvad, et nad tunnevad Jumalat ja teavad Jumala tahet, seepärast saavad nad muutuda ainult siis, kui nad kohtavad väljakutset ja vastavad kutsumusele – Jumal peab kogudusele ilmuma kui keegi, kes segab mõnusat äraolemist. Ent see väljakutse peab tulema viisil, mis ei ole täiesti lahus antud kiriku või koguduse ajaloost. Sellepärast oli Johannese kui vahendaja roll vajalik – Johannes oli osa kogudustest ja siiski näinud Teistsugust, seepärast suutis ta võtta maski nende koguduste eksistentsilt, mis olid kaugemale hälbinud oma algsest kutsumusest.

Selleligipoolest on kummaline, et Jumal peab kasutama inimest sõnumiviijana inglile. Võiks ju arvata, et Jumal suhtleb inglitega otse. Ent see probleem tekib vaid seetõttu, et meie arusaam kipub lahutama “taeva” igapäevasest kogemusest ja paigutab selle kuhugi kosmosesse tähtede vahele. Ilmutusraamatu järgi on otse vastupidi: Johannes võib viia sõnumi koguduse inglile just sellepärast, et ingel ei ole mitte kuskil Andromeeda udukogus, vaid on tegeliku koguduse tegelik sisemine aspekt. Johannes on ingli ingel, st sõnumitooja! Sõnumitoojana sõnumitoojatele kutsub Johannes kogudusi tagasi oma ülesande juurde: kuulutama Kristuse ülemvõimu vägede ja meelevaldade üle, mis on tema nägemuse sisuks (Ilm 4jj). Viimselt ainult Kristus saab siis kogudust või kirikut muuta ja ainult vaimu uuenemine võib tuua kirikuid tagasi oma

⁶ *Ibid.*, teesid 63–64.

kutsumise juurde. Ja ainult siis, kui muutused töötegijates, programmides ja tegevusplaanides on kooskõlas kutsumusega, on tõeline muutus võimalik. Koguduse ingel väljendab siis nägemust sellest, milliseks see kogudus võib saada. Ja kui me kõnnime ustavuses oma nägemusele, siis kogetakse seda kutsena ning mitte väljastpoolt pealesurutud käsuna. Nägemused, mida elatakse, on nakkavad! Seepärast on otserünnakud kiriku või institutsiooni puudustele tavaliselt tulutud. Hästimõeldud uuendust peetakse manipulatsiooniks või võimuvõitluseks, ja sageli ongi sellega tegemist. Sest vaid Inimese Sarnane on võimeline muutma kirikut kui institutsiooni, sest tema teeb seda kaudselt: sõnumiga kiriku (institutsiooni) inglile. Selleks on aga vaja ära tunda kiriku või mistahes teise institutsiooni iseloomulikud jooned, teisisõnu – hoida koguduse praegust tegelikkust Jumala ees, kes on meie keskel kohtuotsuseks või kinnituseks.

Selleks et käsitleda haridust kui probleemi, oleks vaja vähemalt kolme eeldust: teadmist tegeliku olukorra kohta; kujutlust ideaalseks, optimaalseks, talutavaks vm peetava olukorra kohta ja aktiivset hoiakut nende kahe – tegeliku ja vajalikuks peetava vastuolu suhtes. Olukorra ja situatsiooni kirjeldamisest ei piisa, ent sellest peab alustama, [---] hariduse olemust on võimalik hakata nägema haridusfunktsioonide süsteemi tagant.⁷

Institutsioonid on nagu inimesed: nad ei muutu selleks, et muutuda aktsepteeritavaks; neid tuleb aktsepteerida, selleks et nad võiksid muutuda. Kui me aktsepteerime ja armastame oma kollektiivi haiget ja haavatud inglit ega lahuta end kogudusest või kollektiivist, vaid püüame üheskoos antud institutsiooni kutsumuse tõelist olemust ära tunda, siis võib kogu institutsioon orgaaniliselt liikuda muutuse suunas.

Me peame tegema kõik, mida suudame, et soodustada muutust, ja me ei saa teha midagi. Jumal kutsub meid transformeerima oma

⁷ *Ibid.*, teesid 66–69 ja 72.

elusid, ja ometi ainult Jumal võib sellise meelega paranduse esile kutsuda. “Väga harva juhtub, et sügavalt korrumppeerunud võimuaparaat muutub ühtäkki adekvaatseks, hakkab ennast heast peast ise korrastama ja annab oma senisele tegevusele selliseid hinnanguid, mis on kooskõlas tegeliku olukorraga.”⁸ Jumal saadab meid kuulutama oma sõna, ja me oleme täiesti vabad vastutusest selle sõna efektiivsuse eest. Vist kõige vähem kasu on üksikute institutsiooni liikmete ründamisest. Tegelik muutus saab toimuda ainult siis, kui muutuvad mitte ainult välised, nähtavad vormid, vaid kuidagi saavutatakse institutsiooni vaimsuse, selle loengu terminites – institutsiooni ingli muutumine. Institutsiooni ingel vajab inglit, kes meenutaks talle tema kutsumust. Kui me suudame elada selles paradoksis ilma usku kaotamata, siis võime leida, et Jumal on tõepoolest kõik kõiges.

⁸ *Ibid.*, 260. tees.